

Reprezentace znalostí

Jiří Ivánek

e-mail: ivanek@vse.cz

Umělá inteligence (Artificial Intelligence)

- ▶ Alan Turing (1950): Computing Machinery and Intelligence.
Mind 59, s.433-460
- ▶ Turingův test: úkolem stroje bude v komunikaci (pomocí dálnopisu) s experimentátorem předstírat, že je člověk
- ▶ Marvin Minsky: Umělá inteligence je věda, jejímž úkolem je naučit stroje, aby dělaly věci, které vyžadují inteligenci, jsou-li prováděny člověkem
- ▶ psychologický směr - vytvoření umělých modelů lidských intelektuálních činností
- ▶ inženýrský směr - vytvoření inteligentních systémů a technik, které jsou k tomu potřebné (neomezuje se tedy pouze na simulaci lidských postupů řešení úloh)
- ▶ filosoficko-matematický směr - obecné studium a formalizace intelektuálních mechanismů nezávisle na jejich realizaci

Milníky výzkumu umělé inteligence

- ▶ 1943 – model neuronu (McCulloch, Pitts)
- ▶ 1950 – Turingův test
- ▶ 1956 – Dartmouthská konference (Minsky, McCarthy, Simon,..)
- ▶ 1957 – perceptron (Rosenblatt), GPS – General Problem Solver (Newell, Simon, Shaw), formální gramatiky (Chomsky)
- ▶ 1958 – LISP (McCarthy)
- ▶ 1965 – DENDRAL (Feigenbaum, Buchanan), fuzzy logika (Zadeh), rezoluční princip (Robinson)
- ▶ 1968 – sémantické sítě (Quillian), SHRDLU (Winograd)
- ▶ 1970 – PROLOG (Colmerauer, Roussell)
- ▶ 1973 – MYCIN (Shortliffe, Buchanan)
- ▶ 1975 – teorie rámců (Minsky)
- ▶ 1976 – PROSPECTOR (Duda, Hart), teorie Dempster-Shafer
- ▶ 1978 – R1/XCON (McDermot)
- ▶ 1981 – japonský projekt počítačů 5.generace
- ▶ 1982 – neuronová síť (Hopfield)

Paradigmata a etapy výzkumu umělé inteligence

- ▶ hledání univerzálního řešícího postupu (50. léta 20. století)
  - ▶ Newell, Shaw a Simon sestrojili v roce 1956 Logic Theorist, který automaticky dokázal část vět v Principia Mathematica
  - ▶ General Problem Solver (1957-59) – po řadu let nejsložitější a nejpodrobnější model lidského myšlení
  - ▶ Simonovy práce o rozhodování a řešení problémů oceněny Nobelovou cenou (1978)
- ▶ důraz na reprezentaci znalostí (60.-70. léta 20. století)
  - ▶ obecné programy nestačí pro řešení skutečně reálných úloh
  - ▶ stroj k řešení úlohy potřebuje znát to, co o problému ví člověk
  - ▶ člověka expertem nedělá jen vysoké IQ, ale hlavně specializované znalosti, „know-how“
  - ▶ expertní systémy
- ▶ získávání znalostí, strojové učení (70.-80. léta 20. století)
  - ▶ zpracování přirozeného jazyka – komunikace
  - ▶ robotika – manipulace a rozpoznávání
  - ▶ znalostní inženýrství – řešení problémů (usuzování)
- ▶ síť, kooperativní inteligence (90. léta 20. století)

Oblasti výzkumu umělé inteligence

- ▶ dokazování teorémů
- ▶ hraní her
- ▶ zpracování přirozeného jazyka
- ▶ robotika
- ▶ rozpoznávání obrazů
- ▶ znalostní inženýrství
- ▶ strojové učení

Expertní systémy

- ▶ Podle E. Feigenbauma je expertní systém inteligentní počítačový program, který užívá znalosti a inferenční procedury k řešení problémů, které jsou natolik obtížné, že pro své řešení vyžadují významnou lidskou expertízu.
- ▶ Expertní systém je počítačový program simulující rozhodovací činnost lidského expertsa při řešení složitých úloh a využívající vhodně zakódovaných speciálních znalostí převzatých od expertsa s cílem dosáhnout ve zvolené problémové oblasti kvality rozhodování na úrovni expertsa.
- ▶ Expertní systém je systém na řešení takových problémů, který by lidský expert v dané oblasti dokázal vyřešit po telefonu

ES MYCIN

- ▶ Diagnóza druhů infekcí ve složitých pooperačních stavech a doporučení pro jejich medikamentózní léčbu (90procentní shoda s rozhodnutími odborných lékařů)
- ▶ Báze znalostí: 451 pravidel tvaru
Jestliže (konjunkce podmínek), pak (závěr) s jistotou (číslo)
- ▶ Jistota je číslo z jednotkového intervalu, které udává expert jako stupeň potvrzení závěru, jsou-li pravdivé podmínky
- ▶ Ukázka pravidla systému MYCIN – Rule 85
IF

The site of the culture is blood

The gramstain of the organism is gramneg

The morphology of the organism is a compromised host

THEN

The identity of the organism is pseudomonas aeruginosa

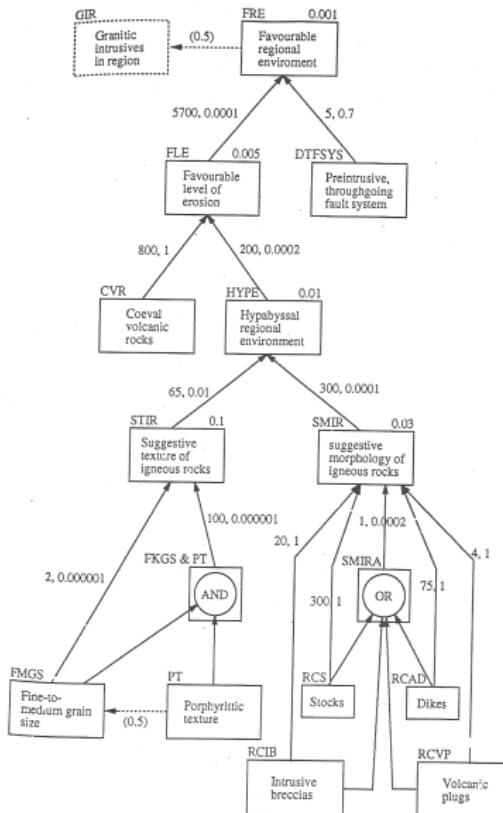
WITH CERTAINTY 0.6

- ▶ Inferenční mechanismus: zpětné řetězení a interpretace stupně jistoty jako tzv. míry důvěry
- ▶ Základ „prázdného“ systému EMYCIN

ES PROSPECTOR

- ▶ Odhad, že se na daném místě vyskytuje rudné ložisko typu reprezentovaného zadaným modelem
- ▶ Typická báze znalostí (o geologických charakteristikách měděných ložisek) je tvořena inferenční sítí o 94 vrcholech a 105 pravidlech
- ▶ Inferenční mechanismus systému PROSPECTOR je založen na zpětném řetězení s modifikovaným Bayesovským schématem zpracování nejistoty (pseudopravděpodobnostní model)
- ▶ Průměrný rozdíl mezi odhady pořízenými systémem a expertem byl kolem deseti procent
- ▶ Systém PROSPECTOR se proslavil tím, že brzy po svém nasazení pomohl objevit cenné ložisko molybdenových rud

BZ PROSPECTOR

Portion of a PROSPECTOR model for porphyry copper deposits ([Duda, Gaschnig, and Hart 1981], [Gaschnig 1982]).

Charakteristické rysy expertních systémů

- ▶ oddělení znalostí a mechanismu pro jejich využívání
- ▶ neurčitost v bázi znalostí
- ▶ neurčitost v datech
- ▶ dialogový režim
- ▶ vysvětlovací činnost
- ▶ modularita a transparentnost báze znalostí

Typy expertních systémů

Diagnostické systémy

- slouží k výběru z předem daného seznamu variant
  - ▶ diagnóza (MYCIN, INTERNIST)
  - ▶ interpretace (DENDRAL, PROSPECTOR)
  - ▶ monitorování (VM)

Generativní systémy

- slouží k vytváření přijatelných řešení: generuje a testuje
  - ▶ návrh (R1/XCON)
  - ▶ plánování (MOLGEN)
  - ▶ predikce (GLAUKOMA)

Vhodnost aplikace expertního systému

- ▶ jde o úzce vymezený problém výběru jedné či více variant z předem daného souboru
- ▶ používají se termíny jako předpoklady, zákonitosti, vztahy, pravidla
- ▶ není dostupné plné numerické řešení problému
- ▶ existují kvalifikovaní experti s empirickými zkušenostmi
- ▶ expert odchází a je třeba zaškolit zástupce
- ▶ používané informace a postupy se mohou vyznačovat různým stupněm nejistoty
- ▶ snaha zajistit standardizaci způsobu rozhodování
- ▶ problém lze řešit konzultací na dálku

Ekonomické aplikace expertních systémů

- ▶ Expertní systém FAST pro hodnocení bonity klienta
  - ▶ základní analýza finančních charakteristik pomocí jednoduchého tabulkového kalkulátoru
  - ▶ databáze kritérií vyjadřujících úvěrovou politiku konkrétní banky (preference, rizikové faktory, ...)
  - ▶ vlastní znalostní systém pro výsledné hodnocení založený na bázi cca 900 pravidel
- ▶ Expertní systém CLASS (Commercial Loan Analysis Support System)
- ▶ Expertní systém PLANET pro podporu auditorů - automatická tvorba plánu auditu
- ▶ ESTA (Expert System for Technical Analysis)
  - ▶ vyhodnocuje klouzavé průměry cen akcií za 10, 20, 40 a 75 dnů
  - ▶ využívá heuristických expertních pravidel
- ▶ Expertní systém CARMA (Computer-Assisted Real Estate Market Analysis) - vyhodnocuje zaměstnanost, vývoj populace, situaci domácností atd.

FAIS (FinCEN Artificial Intelligence System)

- ▶ kontroluje všechny finanční transakce nad 10 tis. dolarů (v roce 1995 cca 200 tis. transakcí týdně)
- ▶ zkoumané základní entity: transakce, subjekty a účty
- ▶ zpracovávaný formulář obsahuje přibližně 120 polí
- ▶ podobné identifikační údaje se přiřazují do "klastrů".
- ▶ rozšíření databáze - odvozené atributy nezbytné pro hodnocení podezřelosti
- ▶ hledání skrytých struktur - statistické a jiné metody dolování dat (zejména nalezení a charakterizace množin podobných případů – shlukování)
- ▶ hledání relevantních subjektů a vztahů - velmi důležité je uplatnit doménově specifické znalosti, např. o rodinách, firemní subjekty apod.
- ▶ modul k hodnocení podezření v systému FAIS obsahuje hlavní expertní znalosti (cca 2000 pravidel a rámců) - aplikace Neuron Data NEXPERT Object
- ▶ nově rozvíjen systém detekce podvodů sledováním zlomů v datech popisujících finanční aktivity (Break Detection System)

Význam expertních systémů

Role expertního systému:

- ▶ expert
- ▶ kolega
- ▶ asistent

Výhody expertního systému:

- ▶ zvýšená dostupnost expertízy
- ▶ snížené náklady na provedení expertízy
- ▶ trvalost expertízy
- ▶ opakovatelnost expertízy
- ▶ rychlá odezva

Struktura expertního systému

- ▶ Báze znalostí experta z dané oblasti
- ▶ Data k řešenému případu
- ▶ Inferenční (odvozovací) mechanismus – umožňuje znalosti a data využívat pro konkrétní případ
  - ▶ Prohledávání báze znalostí – nalezení aplikovatelných znalostí
  - ▶ Dedukce – základem je modus ponens

$$\frac{A, A \Rightarrow B}{B}$$

- ▶ Práce s neurčitostí
- ▶ Vysvětlovací modul umožňující (do jisté míry) zdůvodnit postup systému při odvozování
  - ▶ why (proč systém klade tento dotaz)
  - ▶ how (jak systém odvodil své doporučení)
- ▶ Modul pro komunikaci s uživatelem

Charakteristické rysy znalostí

- ▶ znalosti umožňují odvodit nové informace
- ▶ znalosti ukazují zákonitosti, vztahy, pravidla
- ▶ prakticky používané při řešení problémů
- ▶ zobecnění empirických zkušeností
- ▶ heuristická, intuitivní povaha (tacitní znalosti)
- ▶ neúplné, měnící se
- ▶ nepřesné, neurčité, nejisté, vágní
- ▶ spojené se způsobem usuzování
- ▶ úzce specializované

Znalosti v rámci logiky usuzování a inferenčního mechanismu, který ji prakticky realizuje:

Nová znalost je taková, která není daným inferenčním mechanismem odvoditelná z již dostupných znalostí

Informace a znalosti

Rozhodovací proces – expert vybavený znalostmi zvažuje data relevantní pro daný problém a činí rozhodnutí

- ▶ Znalosti expert získal vzděláním a zkušeností
- ▶ Vybraná data představují informace

Zdroj znalostí (expert) a zdroj informací (sebraná data) se liší

- ▶ Jestliže se můžeme spolehnout při sběru na automatický proces nebo úředníka, hovoříme o datech, resp. informacích. Správnost dat může být objektivně verifikována.
- ▶ Jestliže hledáme experta, potom hovoříme o znalostech obsahujících abstrakce a generalizace.

Hiearchie znalostí:

- ▶ moudrost
- ▶ znalost
- ▶ informace
- ▶ data
- ▶ šum

Formy reprezentace znalostí

- ▶ Predikátová logika, speciálně deskripční logika
- ▶ Rámce
  - datové struktury reprezentující stereotypní situace
  - postupné vyplňování stránek, předdefinované hodnoty
  - dědičnost v hierarchii rámců (generalizace – specifikace)
  - teorii vytvořil M. Minsky
  - na jejím základě vzniklo objektově orientované programování
- ▶ Sémantické sítě
  - grafová reprezentace objektů a relací mezi nimi formou orientovaných spojení
- ▶ Konceptuální grafy - zobecnění rámců a sémantických sítí
  - J.F.Sowa: Knowledge Representation: Logical, Philosophical, and Computational Foundations. 2000, 594 str.
- ▶ Reprezentace znalostí pravidly

Rámce

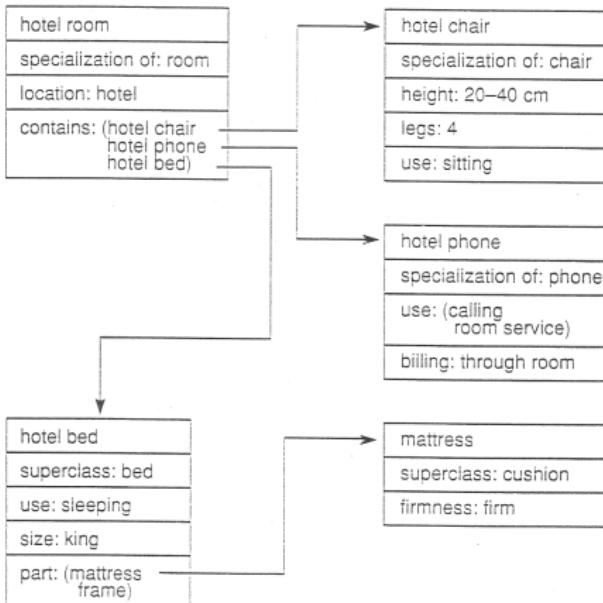
Rámce

Auto
is-a: Vozidlo
pohon: motor
...

Osobní auto
is-a: Auto
pohon: motor
účel: přeprava osob
...

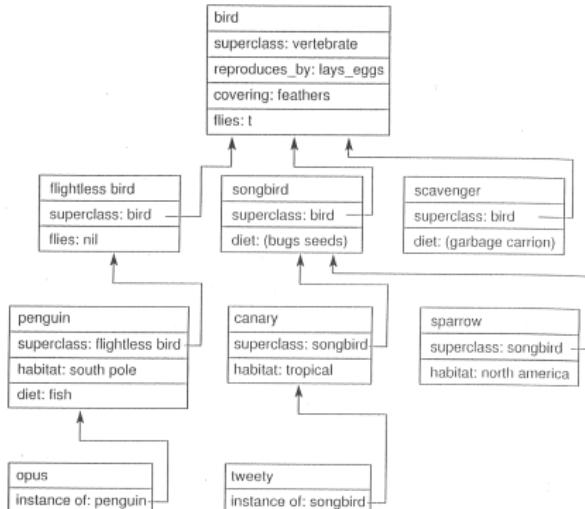
Nákladní auto
is-a: Auto
pohon: motor
účel: přeprava nákladu
...

Ford
is-a: Osobní auto
pohon: motor
účel: přeprava osob
výrobce: Ford
...

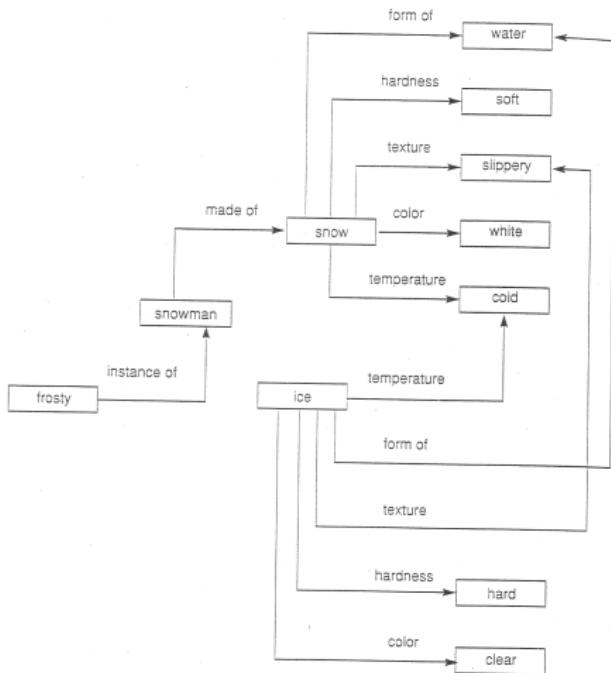
Portion of the frame description of a hotel room.

Příklad reprezentace znalostí rámci

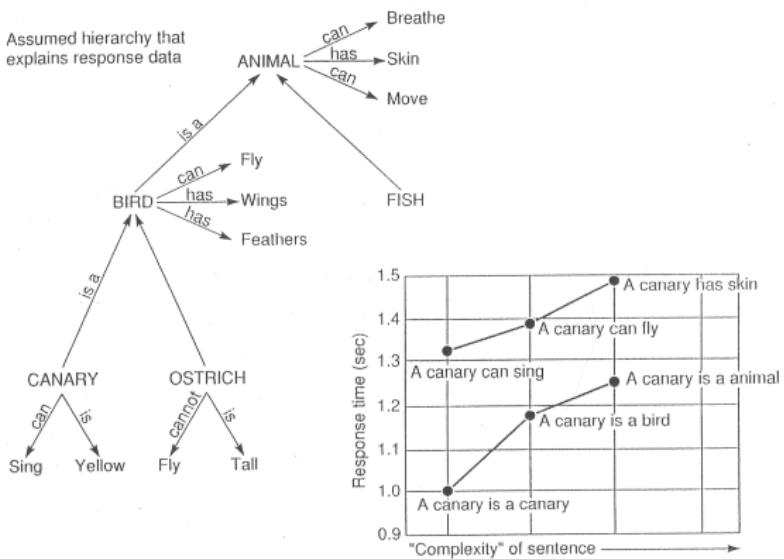

Inheritance system description of birds.

Sítě

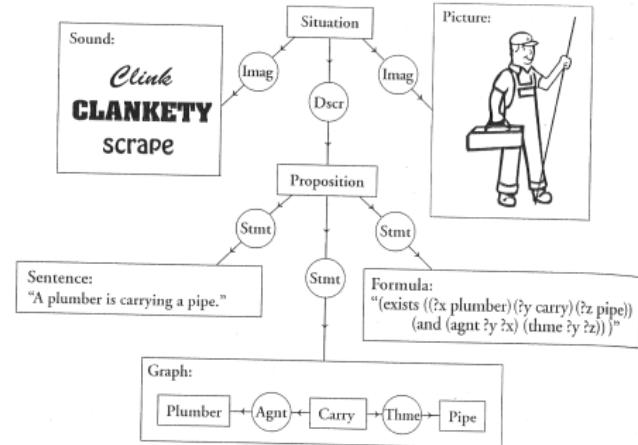

Network representation of properties of snow and ice.

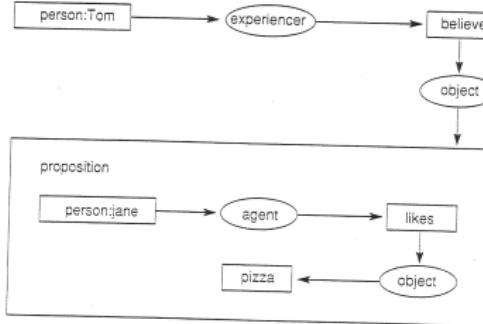

Semantic network developed by Collins and Quillian in their research on human information storage and response times

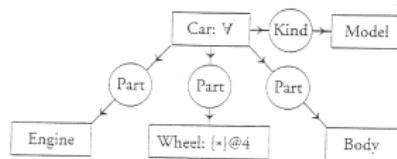
Konceptuální grafy

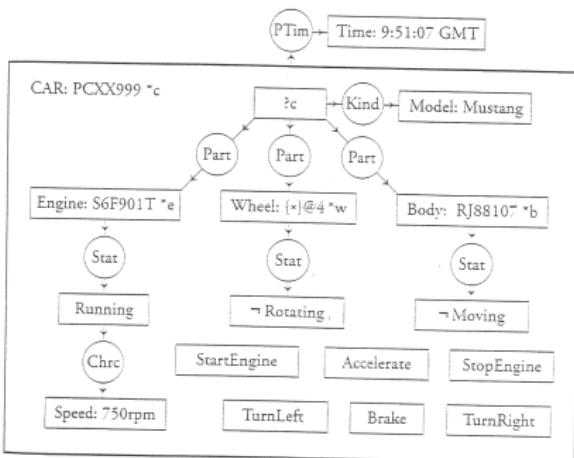
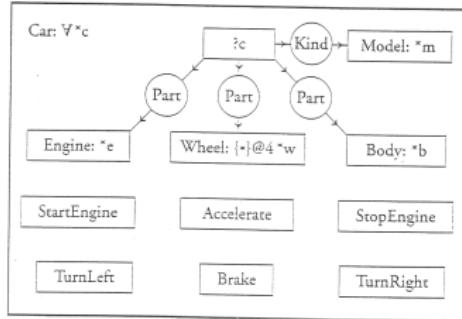
A CG representing a situation of a plumber carrying a pipe

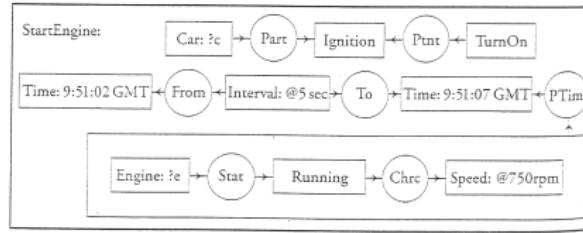
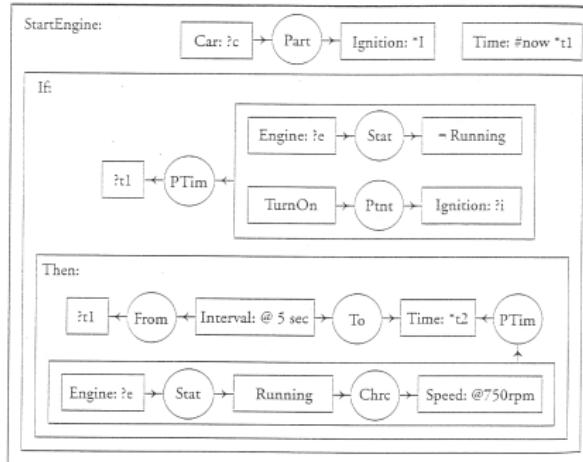

Conceptual graph of the statement "Tom thinks that Jane likes pizza," showing the use of a propositional concept.

A conceptual graph that describes cars

Pravidla tvaru $A_1 \wedge A_2 \wedge \dots \wedge A_k \Rightarrow S$

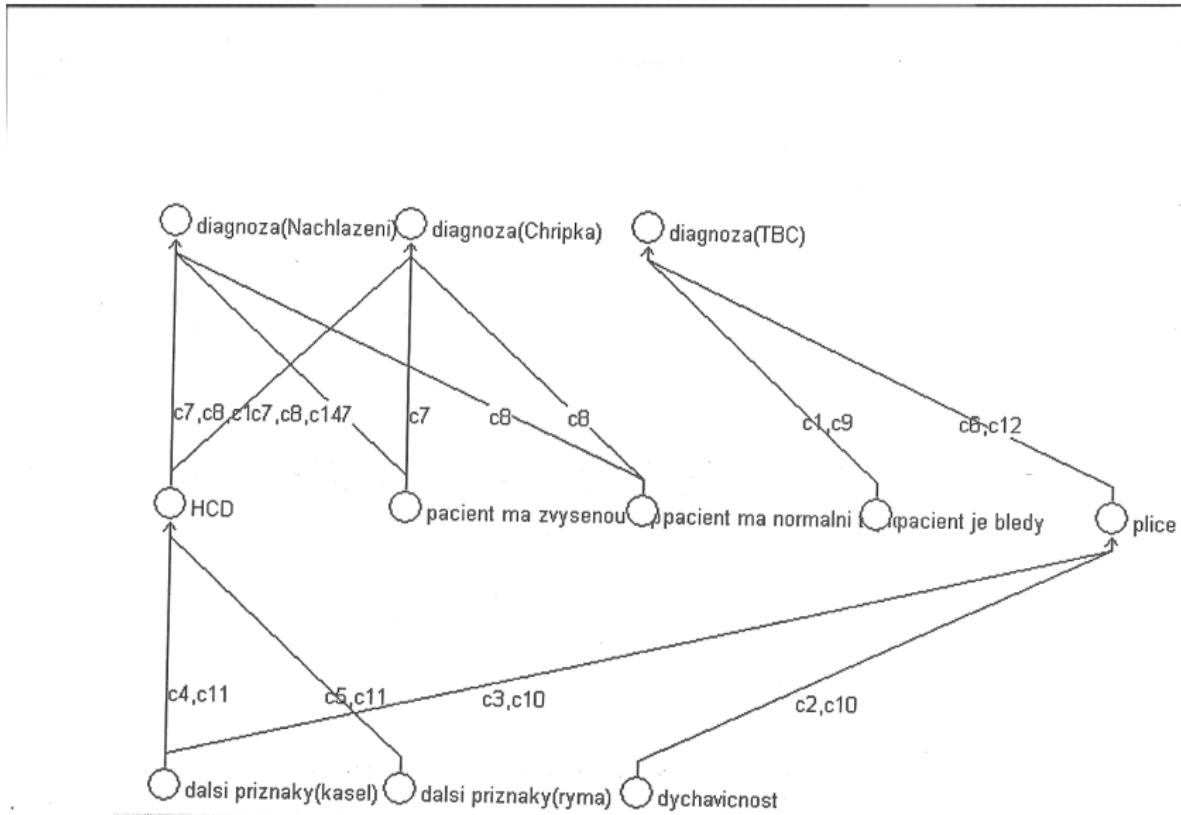
- ▶ procedurální sémantika
JESTLIŽE situace PAK akce
- ▶ deklarativní sémantika
JESTLIŽE předpoklad PAK závěr

Situace, předpoklad a závěr jsou kombinace tvrzení - výroků

- ▶ výrok (auto má červenou barvu)
- ▶ atribut, hodnota (barva auta = červená)
- ▶ objekt, atribut, hodnota (auto: barva = červená)

Typy atributů:

- ▶ kategoriální
  - ▶ binární
  - ▶ nominální
  - ▶ ordinální
- ▶ numerické

Strategie prohledávání báze znalostí

Báze znalostí – síť pravidel

- ▶ Přímé řetězení (forward chaining, bottom-up)
  - vyhledávají se pravidla, jejichž situační předpoklady jsou v datech splněny, a hned se provádějí
- ▶ Zpětné řetězení (backward chaining, top-down)
  - vyhledávají se pravidla s vytčeným závěrem, k jejich předpokladům se opět hledají pravidla, která by je mohla potvrdit atd., až se dojde k prověřitelným pravidlům
- ▶ Agendové řízení
  - používají se funkce, které oceňují výhodnost vyvolání pravidel nebo jejich skupin podle zajímavosti, ceny apod.

Metody inference

- ▶ Dedukce — logické usuzování, při kterém závěr musí vyplývat z předpokladů
- ▶ Abdukce — usuzování z platných závěrů na předpoklady, které mohly tyto závěry způsobit
- ▶ Indukce — odvozování ze speciálních případů na obecný
- ▶ Generování a testování — metoda pokusů a omylů
- ▶ Analogie — odvození závěru na základě podobnosti s jinou situací
- ▶ Default — pokud chybějí speciální znalosti, usuzuje se na základě obecných

Neurčitost

- ▶ Neurčitost v expertních znalostech
  - jednotlivým pravidlům bývají přiřazeny stupně neurčitosti
- ▶ obvykle se používají intervaly $[-1; 1]$, $[0; 1]$, $[0; \infty]$, nebo škály $[-k; k]$, např. $(-3; -2; -1; 0; 1; 2; 3)$
- ▶ Příklad pravidla s neurčitostí:

*IF „rozumný záměr“ AND „seriozní klient“
THEN „půjčit“ WITH WEIGHT (0.8)*

kde váha 0.8 vyjadřuje, do jaké míry je expert přesvědčen, že o závěru (výrok „půjčit“), je-li si jist, že je splněn předpoklad (tj. současně splněny výroky „rozumný záměr“ a „seriozní klient“)

- ▶ Neurčitost ve vstupních informacích
  - přirozená nejistota uživatele při odpovědi na otázku
- ▶ Příklad výroku s neurčitostí:
„rozumný záměr“ WITH WEIGHT (0.9)
kde váha 0.9 vyjadřuje poměrně velké přesvědčení uživatele o platnosti tohoto výroku (nikoli však jistotu)

Přístupy ke zpracování neurčitosti

- ▶ Míry důvěry
MYCIN, EMYCIN
- ▶ Pseudopravděpodobnostní přístup
PROSPECTOR, FEL-EXPERT
- ▶ Algebraická teorie
EQUANT
- ▶ Fuzzy logika
SAK, NEST
- ▶ Neuronové sítě – váhy spojení mezi neurony
- ▶ Pravděpodobnostní bayesovské sítě – grafová reprezentace pravděpodobnostních závislostí

Míry důvěry pro pravidlo $E \Rightarrow H$

"Ad hoc" teorie:

pravděpodobnost hypotézy $P(H)$

podmíněná pravděpodobnost $P(H|E)$ při splněné evidenci E

- ▶ Míra důvěry – jak evidence E potvrzuje hypotézu H

$$MB(H, E) = \frac{P(H|E) - P(H)}{1 - P(H)}$$

- ▶ Míra nedůvěry – jak evidence E vyvrací hypotézu H

$$MD(H, E) = \frac{P(H) - P(H|E)}{P(H)}$$

- ▶ Faktor jistoty: $CF(H, E) = MB(H, E) - MD(H, E)$, případně

$$CF(H, E) = \frac{MB(H, E) - MD(H, E)}{1 - \min(MB(H, E), MD(H, E))}$$

Expert zadává faktor jistoty, že E potvrzuje/vyvrací hypotézu H

Pseudopravděpodobnostní přístup pro pravidlo $E \Rightarrow H$

Teorie – z Bayesovy věty o podmíněných pravděpodobnostech pro hypotézu H a její negaci $\bar{H}$ plyne

$$P(H|E) = \frac{P(E|H).P(H)}{P(E)}, \quad P(\bar{H}|E) = \frac{P(E|\bar{H}).P(\bar{H})}{P(E)}$$

$$O(H|E) = \frac{P(H|E)}{P(\bar{H}|E)} = \frac{P(E|H)}{P(E|\bar{H})} \cdot \frac{P(H)}{P(\bar{H})} = L.O(H)$$

$O(H) = \frac{P(H)}{P(\bar{H})}$ je apriorní šance

$L = \frac{P(E|H)}{P(E|\bar{H})}$ je míra postačitelnosti

$O(H|E) = \frac{P(H|E)}{P(\bar{H}|E)}$ je aposteriorní šance

Expert zadává

- ▶ míru postačitelnosti L : kolikrát E zvyšuje šanci hypotézy H

$$O(H|E) = L.O(H)$$

- ▶ obdobně míru nezbytnosti $\bar{L}$: pro nepřítomnost evidence E

$$O(H|\bar{E}) = \bar{L}.O(H)$$

Algebraická teorie neurčitosti

- ▶ zobecnění formulované P. Hájkem
- ▶ neurčitosti jsou reprezentovány při odvozování váhami na intervalu $[-1; 1]$, kde 1 znamená „jistě ano“, -1 znamená „jistě ne“
- ▶ algebraická teorie skládání vah

Kombinační funkce určují výsledné váhy v jednotlivých krocích zpracování neurčitosti:

- ▶ Funkce $NEG(w)$ – váha negace výroku s váhou w
- ▶ Funkce $CONJ(v, w)$ – váha konjunkce výroků s váhami v, w
- ▶ Funkce $DISJ(v, w)$ – váha disjunkce výroků s váhami v, w
- ▶ Funkce $CTR(a, w)$ – příspěvek pravidla s váhou w , je-li váha jeho předpokladu a
- ▶ Funkce $GLOB(v, w)$ – váha složení příspěvků v, w pravidel

„Standardní inferenční mechanismus“

Vychází zejména ze systémů MYCIN a PROSPECTOR

Funkce NEG , $CONJ$, $DISJ$, CTR , $GLOB$ pro kladné váhy:

- ▶ NEG pro výpočet váhy negace výroku s váhou w :

$$NEG(w) = -w$$

- ▶ $CONJ$ pro výpočet váhy konjunkce výroků s váhami v, w :

$$CONJ(v, w) = \min(v, w)$$

- ▶ $DISJ$ pro výpočet váhy disjunkce výroků s váhami v, w :

$$DISJ(v, w) = \max(v, w)$$

- ▶ CTR pro výpočet příspěvku pravidla s váhou w ,
je-li váha jeho předpokladu a :

$$CTR(a, w) = a.w$$

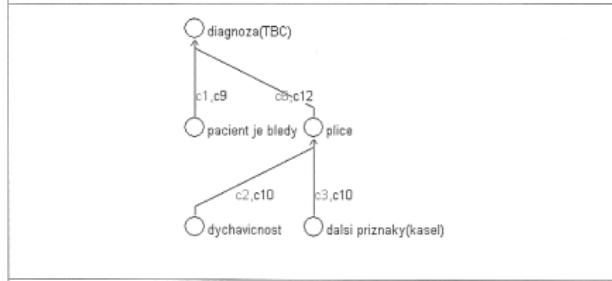
- ▶ $GLOB$ pro výpočet váhy složení příspěvků v, w dvou pravidel:

$$GLOB(v, w) = (v + w)/(1 + v.w)$$

Konzultace

Atribut	Výrok	Odpověď
Pacient je bledý	Pacient je bledý	1
Dýchavičnost	Dýchavičnost	1
Teplota		37
Další příznaky	Kašel	3
Další příznaky	Rýma	1

Cílové výroky	váha
diagnoza(TBC)	1,779
diagnoza(Nachlazení)	1,285
diagnoza(Chripka)	-0,857

Znalosti, které mají vliv při výpočtu konečné váhy cílového výroku TBC:

- c1 IF bledost THEN diagnoza(TBC) [1]: 0,333
- c2 IF dychaviciost THEN plice[2]: 0,667
- c3 IF priznaky(kasel) THEN plice[2]: 2,000
- c6 IF plice THEN diagnoza(TBC) [2]: 1,548

Fuzzy logika

- ▶ Zobecnění klasické dvouhodnotové logiky
- ▶ Formule mají pravdivostní hodnoty z intervalu $[0; 1]$, kde 0 znamená „ne“, 1 znamená „ano“
- ▶ **Pravdivostní funkce logických spojek** rozšiřují klasické dvouhodnotové pravdivostní tabulky na interval pravdivostních hodnot $[0; 1]$
- ▶ Volbou konkrétních pravdivostních funkcí vznikají různé fuzzy logiky (Gödelova minimaxová, součinová, Hamacherova, Łukasiewiczova, ...)
- ▶ Łukasiewiczova logika je stejně jako klasická dvouhodnotová logika úplná - existuje pro ni dedukční soustava, v níž je stupeň dokazatelnosti formule roven stupni její pravdivosti
- ▶ Dedukční pravidlo modus ponens v Łukasiewiczově logice:

$$\frac{A, A \Rightarrow B}{B} \quad \left(\frac{a, w}{\max(0, a + w - 1)} \right)$$

Fuzzy konjunkce a disjunkce

Pravdivostní funkce fuzzy konjunkce $x \otimes y$ rozšiřuje klasickou dvouhodnotovou pravdivostní tabulku konjunkce na interval pravdivostních hodnot $[0; 1]$ tak, že mj. platí

$$x \otimes y \leq \min(x, y); \text{ když } \uparrow x \text{ a } \uparrow y, \text{ pak } \uparrow(x \otimes y)$$

Příklady:

- ▶ **Minimová:** $x \otimes_M y = \min(x, y)$
- ▶ **Součinová:** $x \otimes_P y = x \cdot y$
- ▶ **Hamacherova:** $x \otimes_B y = \frac{x \cdot y}{x + y - x \cdot y}$
- ▶ **Łukasiewiczova:** $x \otimes_L y = \max(0, x + y - 1)$

Fuzzy disjunkce jsou definovány duálně k fuzzy konjunkcím (maximová, součinová, Hamacherova, Łukasiewiczova, ...)

Fuzzy implikace

Pravdivostní funkce fuzzy implikace $I(x, y)$ zobecňují klasickou pravdivostní tabulku implikace $\varphi \Rightarrow \psi$ na interval pravdivostních hodnot $[0; 1]$ tak, aby platilo:

když $\downarrow x$ (pravdivost φ) a $\uparrow y$ (pravdivost ψ), pak $\uparrow I(x, y)$
Příklady:

- ▶ **Gödelova implikace:**

$$I_M(x, y) = \begin{cases} y & \text{pro } x > y, \\ 1 & \text{jinak} \end{cases}$$

- ▶ **Goguenova implikace:**

$$I_P(x, y) = \begin{cases} y/x & \text{pro } x > y, \\ 1 & \text{jinak} \end{cases}$$

- ▶ **Lukasiewiczova implikace:** $I_L(x, y) = \min(1, 1 - x + y)$
- ▶ **Kleene-Dienesova implikace:** $I_K(x, y) = \max(1 - x, y)$
- ▶ **Reichenbachova implikace:** $I_R(x, y) = 1 - x + xy$

Zpracování neurčitosti v úplné fuzzy logice

- ▶ Neurčitost informace/znalosti je chápána jako stupeň jistoty, že jde o „axiom“
- ▶ Formule reprezentující bázi znalostí a vstupní informace se stupni jistoty z $[0; 1]$ tak tvoří fuzzy axiomatickou teorii
- ▶ V úplné fuzzy logice je stupeň dokazatelnosti formule ve fuzzy axiomatické teorii roven stupni její pravdivosti v této teorii
- ▶ Inferenční mechanismus je pak dokazovací procedura, která určí stupně logického vyplývání všech cílových formulí z fuzzy teorie reprezentující bázi znalostí a vstupní informace
- ▶ Realizace logického inferenčního mechanismu je tedy založena na úplné Łukasiewiczově logice s tím, že každý výrok je reprezentován svou pozitivní verzí (pro kladnou váhu) a negativní verzí (pro zápornou váhu)
- ▶ Z pravdivostních funkcí logických spojek a z dedukčního pravidla modus ponens v Łukasiewiczově výrokové logice byly pak odvozeny kombinační funkce pro váhy na intervalu $[-1; 1]$

„Logický inferenční mechanismus“

Vychází zejména z Łukasiewiczovy fuzzy logiky

Funkce NEG , $CONJ$, $DISJ$, CTR , $GLOB$ pro kladné váhy:

- ▶ NEG pro výpočet váhy negace výroku s váhou w :

$$NEG(w) = -w$$

- ▶ $CONJ$ pro výpočet váhy konjunkce výroků s váhami v, w :

$$CONJ(v, w) = \min(v, w)$$

- ▶ $DISJ$ pro výpočet váhy disjunkce výroků s váhami v, w :

$$DISJ(v, w) = \max(v, w)$$

- ▶ CTR pro výpočet příspěvku pravidla s váhou w ,
je-li váha jeho předpokladu a :

$$CTR(a, w) = \max(0, a + w - 1)$$

- ▶ $GLOB$ pro výpočet váhy složení příspěvků v, w pravidel:

$$GLOB(v, w) = \min(1, v + w)$$

Metody získávání znalostí

1. od experta

- ▶ verbální techniky
- ▶ tabulky, schémata, grafy
- ▶ systémy na podporu získávání znalostí

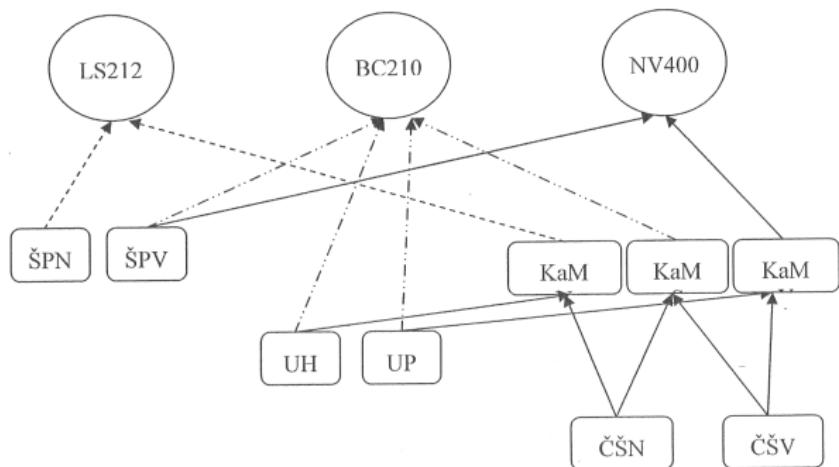
2. z odborných textů

- ▶ „hlavoruční“ získávání znalostí
- ▶ automatické vyhledání znalostí vyjádřených v přirozeném jazyce a jejich převedení do symbolické podoby
- ▶ využití znalostních ontologií

3. z databází

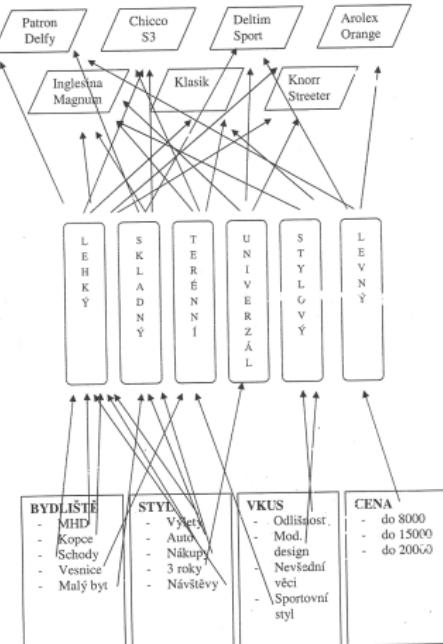
- ▶ usuzování na základě souboru reprezentativních příkladů (Case Based Reasoning)
- ▶ analýza observačních dat (Data Mining)

Náčrt BZ

První náčrt budoucí báze znalostí a vztahů mezi některými jejími prvky.

BZ Výběr kočárku

Systém ETS na podporu získávání znalostí

Artificial Intelligence Center, BCS

Ambiguities / Conflicts

Expertise Transfer System Ver. 3.2

Artificial Intelligence Center
Boeing Computer Services

(c) 1985, The Boeing Company.
All Rights Reserved.

Rating Grid

1 2 3 4 5

5 2 5 2 4   1: MORE EXPENSIVE TO VISIT / LESS EXPENSIVE TO VISIT

2 5 2 5 1   2: WARMER / COLDER

5 2 4 1 4   3: GOOD MUSEUMS / SO-SO MUSEUMS

City 1: PARIS

City 2: LOS-ANGELES

City 3: LONDON

City 4: MIAMI

City 5: NEW-YORK